

Көзүд-јудор керка.

Біет Мамін-Сібіраклөн.

Пөрыс Јеҗег вевҗтыгөма важ парка шожөн, кујлө пач бердас вылыс жоҗын. Гор-ө воҗ-нын, сјјө оз төд, һі төдны оз вермы. Југдө горөн, а јенеҗыс төрытсаң-нын гудыртчөма кымөрјасөн. Четчыны дыш: өткө, керкаыс көзүд; мөдкө, Јеҗеглөн кымынкө лун-нын вјгө коскыс да кокыс. Уҗны оз-жө уҗы, сесга со кујлө, медтыкө пөраыс колө-а. Кытчө сылы термаҗныс? Саҗмөдјс сјјөс Мізгыр наҗөһкөн өзөсө гыҗјасөмөн вөзјыгјг. Мізгыр һеыҗыд јөгра сера пон, во дас-нын олө тајө җімовкаас.

— Ме теныд, Мізгыр!..—брөшщытө Јеҗег, ачыс јурсө сујө парка улө. Гыҗјаслы-тыкө менам...

Пон һедыр-кеҗлө дуҗдыліс кокөн өзөсө шаркөд-чөмыс, сесга друҗ кутіс омлавыны һужјөдлөмөн да нораа.

— Мед тенө көјінјас сојасны!..—вјдчјс Јеҗег кы-пөдчјг-моз.

Бітөг муніс сјјө өзөс дорө, вогтјс, гөгөрвоіс мыјла коскыс вјгө, мыјла пон вурзалө. Мыј вөлі ты-далө воҗса өзөсөд, ставыс лымјөн сајалөма. Адҗө, быҗтө жеҗыд ловја тыв өшјөма гудыр кымөрјассаң муөҗыс. Небыд лымторјас бергаліг-тырјі лебалөны. Керкаас вөлі пемыд. Лым-пыр тыдалө пјла пін-код вөр јыв ју сајыс, тыдалө пемыд јуыс, вадор ізја һөрыс. Прөсуҗ пон пукалө воҗса өзөс воҗын, сещөм гөгөрвоан гінмөн вјҗөдө көҗајыныс вылө.

— Но, сјҗкө-һө, пом!.. шујс Јеҗег пон гінјас ју-алөм вылө.—Һінөмтор, воко, он кер... Ештјс!..

Пон лөгһітіс бөҗнас, сесга һікөстјс меліа зев, кызі һіксылө көҗајінлы өтнаслы сөмын.

— Но, ештиҫ. Мыҫ-га керан, Мизгыр?.. Коли-тај мијан шоныд гожомным. Өни сегга водам ас гуаным...

Тајо кывјас бөрын Мизгыр четчыштиҫ да көҫажин-сыс воҫжык воіс керка пыщкас.

— Он раҫейт төвтө?—горһитө пөрыс понкөд важ из пачсө ломтиг-моз.—Гөлөм вылад оз во?..

Пач ломтиг-кості југдиҫ. Гудыр төвга асыв зев дыһиһика ботчиҫ, бытто шонҫысылы сөкыд југөдныс. Керка пыщкын муртса тыдышто стеныс стенөҫ, өдва төдчө вылыс жоҫыс. Сижөс теңома сөкыд плакајасыс. Керкаын өти өшиң, жынвыја ҫоңтома чері гаҫҫөн, муртса југыдсө леҫышто.

Мизгыр пукалө пороҫдорын, виҫөдө көҫажин бөр-гаыс, легһитлө бөжнас.—Понјыд-тај дөзмылө-жө өти пөлөссыд,—Мизгыр бара һикөстиҫ.

— Регыд, ен термаҫ,—шуө сылы Јелеҫ, ачыс сужө биө ва тыра чугун пөрт.—Ештан.

Мизгыр водіс, пунктіс јоҫ ныра јурсө воҫ кокјас вылас, көҫажин вывгыс сінсө оз леҫлы. Јелеҫ плавгіс ас вылас киггөм дукөссө. Пон һимкоҫ пырыс увтышт-іс да шыбытчиҫ өҫөслаң.

— Миҫа, мыјкө менам којмөд лун-һин коскөј виҫө,—виҫталө Јелеҫ понлы муніг-мозыс.—Вөләма-кө лок повөҫҫа воҫын. Виҫөд кыҫи лымјыс шлапкө...

Өти војөн гөгөр ҫоңнас вежсөма: вөр бытто ма-тыстчөма, јуыс векһавмөма. Кымөрјас кысгөны зев улыті, му бердтыс, һеуна оз крукагавны коз-пу да һыв-пу јывјасө. Виҫөдантор зев гаҫтөм: һебыд лым-торјас шытөг бергалөны, усалөны кулөм му вылө.

— Регыд вөлајас локтасын,—виҫталө морт понлы:—вајасын мијанлы һаң, сов, порок... Керканым-тај со Мизгыр киггыны кутіс-а...

Арға лун жеһыд. Јелеҫ лунтыр бергаліс керка гөгөрыс, лөгөдаліс, ҫоңталіс өтилаті да мөдлаті, бури-һика ҫебсыны төв кеҫлө. Өтилаын һищыс петөма кер костыс, мөдлаын кер сјсмөма, којмөдлаын пелөсыс ҫікөҫ киггыны кутөма. Важөн-һин ескө колө выл керка сувтөдны-да, өтнадөн һинөм он вермы керныс.

— Кызкө гашкө төлыс колө,—сорнитө Јелег чер-
өн стенас тащкөдіг-моз.—Енлы, вөлајас локтасны
да сек...

Лым угөм став думсө Јелеглыг бергөдіс вөлајас
вылө, көдјас ветлывлөны туј пукгөм-мыгы, јујас кутөм
бөрын.

Јөзөс Јелег аңывлө өтчыд во пын Вөлі мыј-јы-
лыг думыштны. Мізгыр лөгыда гөгөрвоө быд кыв
көжајиныслыг Мыјөн кыліс „вөлајас“ пырыг-пыр ві-
өдліс ју катыдас да һимкофыг һикөстіс, бытто көсјө
віставны, со-пө кыгаң локтасны вөлајасыд, һөрыс
сајгаң.

Керка ҳөнталөм-мыгы, Јелег пукгіс керпом вылө
өшінулас да думыштчіс. Пон пукгіс кок бердас, пук-
тіс прөсуж јурсө Јелеглы пізөс вылас Мыј-јылыг ду-
мајтө пөрыг морт? Мед воңда лым угөм бөрын сылы
һимкоф лолө, мөд-ногөн—сек-жө гажтөм сјјөс богтлө:
лым угөм ваядө сылы төдвылас, каңтывлө важсө,
колөмсө есіјө гөрајас сајас, кытыгаң візувтө Көзыд
ју. Сені сылөн вөлі аслас керка, аслас котыр, рөд-
вуж. Өні һекөд һекөн абу. Быдөн кулөмаөг. Өтносөн
колі. Сегга со кытчө вескалі нем помсө колываны:
кулө да һекөдлы весіг гінсө тупкыны лөө. Ок, гөкыд
өткөн пөрыг-дырјі! Сегга, гөгөр вөр, немөвөјга лөң.
Һекөдкөд кыв шуны. Өти-һін і колөма олан гажыс—
пон. Јона-жө сјјөс радејтө Јелег!.. Сещөма јөз мөда-
-мөдсө оз радејтны. Сы помын Јелеглөн став олөмыс.
Понјыс-өд радејтө-жө сы-пыдді асгө. Ез-һін өтчыд
кыјсегөн Мізгыр ассыс ловсө кутлы пуктыны көжајин-
ыс-вөсна, кыкыг-һін ош шамравліс сјјөс вывті пов-
төмысла.

— Пөрыгмыны-өд кутін те, Мізгыр,—шулывлө
Јелег понлы мышкусө малаліг-тырјі.—Коскыд вескыд
лој, көјінлөн-коф. Піңјасыд ныжмөмаөг, сінјасыд гу-
дырөг. Ок, старік, гојасны тенө төвнас көјінјас!..
Кад-һін, тыдалө, теа-меалы кувны...

Пон кулөмыг оз пыкы. Сјјө сөмын јонжыка
жмітчө став тушанас көжајін бердас да нора-пырыг

лапjödlö гинјаснас. Јелег пукалö да пыр вjçöдö пем-
dödöм ју вылö, göd вөр вылö, kodі кысгö уна со верст
војвыв, көзыд морöлань, вjçöдö муртса тыдыштан гөра-
јас вылö, Көзыд ју јывлањö, вjçöдö оз вөрзыв, думажтö
асгыс пöрыг думјассö.

Көзыд ју кутіс. Гөраыг визувтан ва көзыдла дыр
оз кынмы, сегга уна воссов ін ју вылын, кыті клуч-
јас петöны. Öні старік заптö чері, кынтö гөлаöс-моз.
Почö-на ескö јона кыјны да вöлајасыд регыд лок-
тасны.

— Регыд, Мізгыр, сојан мјанлы воас.

Њањ Јелеглөн бырі кынмавлытöзыс на. Öні ъањ
пöжалö ізöм кос чері сорөн гудралöм пычыг. Куш
чері-јай вылын овны оз поч: лун кујім-њолөн сещöма
уман, вомад он бост. Јöгра-јаран сојöны куш чері-јай-
тö, најö велалöмаöг-њін. Роч мортлы на-моз оз поч,
сіјö ъањö велалöма.

Вöлајас воісны зік тöдтöг, војын. Јелег самöј уçö
вöлі. Сафміс доф зуртöм шыас. Вöлајас öшіњулас-њін
вöлјны. Кодкö горöдіс:

— Еј, пöлö, ловја абу те? Леэ гөстјастö. Важөн
ег адзыглöј.

Јелег мед јона чујміс Мізгырыс вылö, ез кыв
сіјö дона гөстјаслыг воöмсö-да. Војдөр вöлајасöс
вöлі кылö верст кык сајыг, öні ез кывлы. Вегіг ез
четчышт ывлавылö вövјасöс увтыштны. Сы-пыффі
јанзімөн-сорөн пыріс лабіч улö да вегіг ез шыаг.

— Мізгыр, мыјнö текöд лөі? Јöјмін алі мыј те? —
— чујмöма Јелег. — Вöлајасöс учин, абу јанзім!

Пон петіс лабічулыг, ъулыштіс көзјіныслыг
кісö, сегга бара зөбгіс. Сіјö ачыс гөгөрвоö мыжсö.

— Ок, пöрыгмöмыд-тај, нырыстöммöмыд-тај, — шуіс
старік жугыла-пырыг. — Сегга шујга пельнад омöла
кылан-іј.

Груза-дофда вöла ветымын кымын вöлі. Щердын-
са купечјас Печöраö мөдöдöны туж пукгöм-мыгті ъањ,
сов, уна пöлöс сојантор, чері кыјан көлуј; сегањ пет-
көдöны чері. Колö вöлі налы термагны, уфитöдчыны

боотны Печөраса чері јөзыг војдөр, черіыс-өд дона—
—сөмга.

Вөлајаслы колө вөлі воөдчыны бөрөвоң кык веж-
онөн. Туј омөһ. Сы-понда коллыгысјаслы уңнысө
сурлывлө сөмын вөвјас шөјтчиг-кості. Торја-нын тер-
масөны бөр петігас, сек веөіг оз-коң уңлыны. Туј вө-
лөкөд сөкыд, медга гөраөг інјасті. Мукөдлатыс сіјө
ізја. доңјас көрттөмөг. Јујас куңа сарөга да рыөг.
Уна-нын сетчө вөв кулі. Коллыгысјаслы вывті-нын сөк-
ыд: жужыд чојјасөд доңјас колө кыскыны ас выланыс,
колө лептыны доңјас ваыг да гураңјасыг. Колваса
коллыгысјас сөмын кутчигөны сецөм сөкыд ужө: вөтлө
најөс Печөраөң курыд гөһлуныс.

Көңыд-ју дор керкаын вөлајас шөјтчөны дыр: кык
час-пыдөһі вөвјасөс тан вердөны қон һолөс. Керкасө
Јелег воңыв лөмтіс. Коллыгысјас соөдісны вөвјасөс,
водалісны вылыс жојас да чорыда унмовөісны. Оз
уң өтнас том прікашщік. Сіјө мед воңаыг на муно
Печөраө. Пукалөны Јелескөд керкаын, сорһитөны:

— Абу гажтөм теныд, пөһө, вөрад овны? Он
пов?

— Мыјыг повнысө? Велалөма-нын мјан. Вөрын
быдмылім.

— Кың-нө он пов: өтнадөн, вөрын.

— Ме абу өтнам, со кычі ем. Кыкөн-і колһалам
пөрасө. Төвјасын көјінјас воывлөны. Кычі меным
вісталө гөстјаслыг лөктөмсө. Кылө. Гуг-өд: ачыс ма-
тыгтө көјінјастө. Најө угкөдчасны сы-бөрсө, ме најөс
пішщальөн. Прөсуж пон, сөмын-тај оз сорһит морт
моз-а. Ме сыкөд пыр сорһита, мед егкө морт сорһыс
оз вун.

— Мыјла-нө кычыд лабічулад кујлө? Вісө
алі мыј?

— Јанңымысла. Вөлајастө ез кывлы-да. Пөрыг-
мөма... Кыкыг-нын менө ошкыг дорјыліс: ошкыд ме
вылө, а кычыд сіјөс і сувтөдас. Војдөр ме, том-дырјі,
шы кежыг ветлывлі ош вылад. Сөсса өтчыд сіјө менө

малалыштіс да пыр-нын пішщалөн пөрөдны віқода. Кужтөгыд сіјөс он богт: вежөра эвер.

Төвнад көнкө, пөраыд куз керкаад пукавныд?

— Велалөма-нин... Сөмын-тај пражыкјасад гаж-төмжык овлө-а. Бур јөз вічкоын ылөм кывзөны, а меным көјинјас өбөднато ылөны. Ачым јен воқө сіс пеша, вічко ыланкывјас ыла... Вег сінваөн кев-мыга.

Шаң кущөм прікашщікыс, том, быдтор колө төд-ны сылы. Јельег рад ловја мортыдлы, јона віставлө аслас вөрын өткөн олөм-јылыс.

— Менам тулысын саріңыс пөткајас локтігөн пражык овлө. Кымөр-моз најө лебөны. Қөзыд-ју ылө сіјө бытө вољсалөма. Быдгама пөлөс пөткаыс: утка-јас, қоқоғјас, вадор каяјас, калајас, гөгөрајас. Петан керкаыд кыа југыдөн—зыкыд Қөзыд-ју кузаыс. Саріңө лебалыс пөткаыс шаң некущөм пемөс абу, вег-кыда јен пөтка... Уна сурс верст лебас, музас ферт, шыгјалас, сесга і нымкофасө олан іныслы. Локтіс, шөйтчыштіс лун-мөд, сесга і поздысны... Ме ветлөдла, нымкофаса гөстјасөн... Сөмын өті тор меным оз тыр-мы, бур мортөј. Кымынөд во-нын кора коллыгысјас-лыс, ваяјө, міга, меным петук... Төвнад војасыд куз-өс, помыс абу, петукыд ескө і вігталіс гор-ө, воқ-нын кадыс.

— Мөдыс мунігөн ме тед ваја медса гора гөлөс-асө; факөн-моз кутас чарзыны.

— Вот ескө бур те вөчін меным. Кујимнад ескө мі кущөма овмөдчім! Гажтөм төвнад, кор лөң, бытө кулөма гөгөр. Сек ескө петукыд гажөдыштіс міјанөс. Абу-өд петукыд сещөм-тащөм пөтка: часітө вістав-лыгыд абу сы-кынзі. Абу ковтөм ылө петуктө лөг-өдөма.

Прікашщіклөн ным вөлі Лөгонт. Сіјө колјс пөрыс Јельеглы пыз, сов, ыль дөрөм. Печөрагыс петігөн бара ваяјс кожин.

— Ме теныд, пөлө, часі вајі,—гажа-пырыс шуіс сіјө петук тыра мешөк сетіг-моз.

— Но, бур-жө те морт. Аты-жө теныд! Ог куж кызj i пасытчыны. Быд бурсө теd гиа! Көнкө ичмон-пу-нын тенад ем? Куз нем да бур шуд тiжанлы!

— Ем сещөм мыж, пөлө,—гажа-пырыг шуө Лгонт чiткыла жургинас пыркытөмөн.—Но, колтчы сесга зонвiзаөн!

Мунисны вöлајас мөдарө, колтчиc Јелес петукөн. Нiмкофыд мыјда! Петук уна пөлөс сера, сорс гөрд, ветлөдлө жоқ куза, быд тыв југјалө. Војнас кыз чар-өстас... садман-кө-а. Быд асывоз горнытө Јелес аслас петуккөд, Мiзгыр најөс кывзө.

— Вежыд петө, старiк?—елтө Јелес понјөс.—Увтчыны сөмын те кужан... Петук-моз вај былыштi..

Отчид Јелес казалис, мыјкө жуглагө бытө Мiзгырыс, довјалө јурсө өшөдөмөн...—Вiгөдчө-кө понјөј-а? Коллыгысјасыд, тыдалө, вомзалисны.

— Мiзгырушко, мыј-нө текөд лоi? Кытi-нө тенад вiгө?

Кујлө Мiзгыр лабич улын, пунктөма јурсө кокјас костас, гiнјассө лапјөдлө.

Повзiс Јелес, төдтөг воiс шогыд. Мiзгыр пыр кујлө, оз сој, оз ју, оз весiг увтыштлы.

— Коңөрөј Мiзгырөј...

Лгөнтiс бөжсө Мiзгыр, кысгiс көзajiн дiнас, нулыштiс кiсө, назөникөн нiкөстiс...

Ветлөдлө төв Көзид-ју куза, течалө жужыд толајас, вурзалө вöрын щыг көјiн-моз. Керкаыс Јелеслөн зiкөз тырөма лымјөн. Муртса струбаыс тыдыштө, сөз лөз щын петыштө...

Кык вежон-нын таз локалө. Оз петавлы керкаыс Јелес, пыр пукалө вiсан пон дiнас. Мiзгыр кујлө, муртса лолалө. Тыдалө сылөн помыс.

— Вердыс-гажөдысөј менам...—бөрдө Јелес, шыл-өдө (малалө) понсө.—Коңөрөј менам... Кытi-нө тенад вiгө?

Оз весiг шыаслы Мiзгыр. Важөн-нын төдө сiјө асгыс куломсө-да, оз i шыас... Бөрдө-шөггө Јелес, от-

савны оз вермы: кулөмыг лекаpство абу. Ок, кушом
ыжыд шог воис. Мизгыркөд шощ быри мед бөрја олан
гажыс Јелеглөн, сесга сылы нинөм-нин ез кол кулом-
кынзи. Коди сесга урсө кутас увтны, коди чукчито ин-
дас, коди көртө тужалас? Овгис Мизгыртөгид; шыгла
лоө кувны.

Ывлаын шуфлалө төв. Јелег казтывлө Мизгыркөд
олөмсө, кыжөмсө. Мыј сесга керан понтөгид?

Сен-жө і көјинјас... Төдөмаөс, тыдалө, шогтө, лок-
төмаөг керка-дорө да вурзалөны. Војбыд сиз вурзал-
исны, сөлөм гудрөдлісны. Некодлы-нин өні повзөдны
најөс, увтыштны лөбө матыгтны лыјмөн... Уги төдвылас
Јелегли гутөм ошкөд паныдасөм. Муртса-өд сижө сек
Јелегтө ез гој. Сещөм ошјас аргаыс оз пырны гу-
аныс, ветлөдлөны вөрөд. Сижө мед лок эвер. Сещөм
ош велали воливлыны Јелег керка дорө: кылө Јелег-
лыг прөмыссө. Быд вој локтө. Кыкыс керка вылас
кајліс да лымсө кокјаснас гыжјавліс. Сесга нещыштіс
јөз олан вежөссыс өзөссө да нуис чері чукөр. Скөрміс
Јелег, зарафитіс пішщальсө өтка пулаөн да петіс Миз-
гыркөд керкасыс. Ош Јелег вылө веккыда ускөдчіс
да ферт ескө лыјтөзыс на сижөс чажвартіс, ез-кө мезды
Мизгыр. Щапкыгис сижө ошлы бөрас да пукөдіс сижөс.
Јелеглөн пула ортсө оз мун... Ещаыг-өмөј Јелегөс
понјыс дорјывліс...

Мизгыр кулі Рөштвокөд паныд. Самөј зев көзыд,
трачка кылө быдөн. Војнас Јелег кујлө лабічын, вуг-
ралө, друг кодкө бытөө сижөс тојыштіс. Четчыштіс,
пөльтіс бі, өзтіс сартасө, матыгтчіс пон дінө,—Мизгыр
кулөма. Јелег век көзалі: пон кулом-мыгті сылы лоө
кувны.

— Мизгырушкоөј—бөрдзіс коңөр-Јелег, адзіс ку-
лөм другсө-да:—мыј-нө ме кута керны тетөг?

Мед Мизгырлыг шојсө көјинјас оз гојны, Јелег јөз
олан керка жој улас сижөс гуаліс. Кујім лун кераліс
кын мусө, вөчіс гу, зөбіс сетчө бур төварышсө.

Колі Јелеглөн өті петук. Сижө важ-моз чуксагө
быд вој. Сафмас Јелег, да пыр Мизгыр дум вылас угө.

Сегга лоö шог да фелівö сылы. Горнитыштны некод-код. Ферт ескö петук бур пöтка-да, нинöм-öд сijö оз гөгөрво.

— Ок, Мизгыр, Мизгыр!—быд лун кымыныскö ышловчылас Желег, аслас нинöм кias оз öшжы.—Еновта ставсö, муна гортö, Колваö, либö Щердынö!—кöсжыгic Желег.

Лöсödic лысö (сijön том-дыржыс-на вöтлыгlic кöрjас бöрыг), бостic гожан лун витö-квайт-кежлö, прөг-титчic Мизгыр гукöд, сегга петic тужö. Петукöс жал колны öтнассö, Желег щöц сijöс бостic: пукödic нон вылас, нуö. Мунic Желег из нöрыс дорöз, вixöдlic аслас олан ин вылас, бöрдзic: жал сылы лоi дыр олан ин, шоныд ин.

— Прöщцаj, Мизгыр!..

Гöкыд вöли тужыс Желег керкаган Колваöз. Вojдöр лоi мунны лыжөн Кöзыд-жу куза. Сети ескö конид вöли, сегга гöраjас воисны да Желег ебöс вывöыс угi. Вojдöр вöли кöр-моз котралö гöраjасöд, öни кыч верст мунic даj сувтic. Вод-көт да кувтыг... Кодjic лымjö гу жужыджыка, волсалic лыс, бiагic, гоjыштic, водic шojтчыштны. Петуксö вевтöic нопнас. Муз вывöыд регыд унмөвгic. дырö Желеглөн ужöма, оз төд, сaфmic петук горзöм шыö.

„Кöjinjас“... вужöртic сылөн jурас. Кöсjö Желег четчыны, оз вермы, бытö кодкö сijöс гезjөн кöрталöма. Вегic гинсö оз вермы вогтыны. Бара горödic петук, сегга лөнic: сijöс, нопнас щöц, пышjödic гуыг кöjin. Кöсjö четчыны Желег, jоңа зев выныштчö,—друкылö төдса увтöм: бытö конкö му пышкын увтыштic Мизгыр. „Сijö-ij ем... Пыр öтарö матыгтчö... Сijö, буракö... тужалöмөн локтö. То зик-нын матын, гу дорас-нын“. Востic гинсö Желег, адзö—Мизгыр-ij ем. Сыкöд щöц Jöгра, важ кöзajиныс понjыслөн.

— Те-нö тани, Пöльö?—жуалö Jöгра, ачыс гералö.—
Ме локти тела...

Пöлыштic кöзыд төв, нещыштic лым шмакjас куз козjас, нывjас вылыг да кicтic лымсö Желег шoj вылö.. Асывнас сijö гулөн вегic тужыс ез кол.

